

Palo, U. (2007). Saateks. *Rmt-s* Vaher, B.; Seeder, K. (toim.), *Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive*. Eesti Töandjate Keskliit, Tallinn, 2–3.

Rohan, M. J. (2000). A Rose by Any Name? The Value Construct. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 255–277.

Rämmer, A. (2006). Naiste võim tulekul? *Haridus*, 5/6, 9–12.

Rämmer, A. (2011). Tööväärtused võrdlevas perspektiivis. *Rmt-s* Talves, K. (toim.), *Sooline ebavõrdsus tööelus: arengud Eestis ja rahvusvaheline võrdlus*. Tartu Ülikool, Tartu, 69–91.

Schwartz, S. H.; Rubel, T. (2005). Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 1010–1028.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. In Zanna, M. P. (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, 25. Academic Press, New York, 1–65.

Sverdlik, N. (2012). The Content of Internal Conflicts: A Personal Values Perspective. *European Journal of Personality*, 26 (1), 30–44.

Tart, I. (2011). Introduction: Basic Human Values: Social Psychology, Sociology, Culture and the Units of Cultural Communities. In Tart, I. (ed.), *Basic Human Values in Estonia and Baltic Sea Countries*. Tartu University Press, Tartu, 5–8.

Verkasalo, M.; Daun, A.; Niit, T. (1994). Universal Values in Estonia, Finland and Sweden. *Ethnologia Europaea*, 24, 101–117.

Vörk, A.; Karu, M.; Tiit, E.-M. (2009). Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004–2007. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn.

Vörk, A.; Karu, M. (2006). Eesti vanemahüvitise mõju sündimus- ja tööturukäitumisele: hindamise võimalused ja esimeste kogemuste analüüs. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn.

Rändavad rollid: naisleivateenijaga Eesti emigrantperede rollimuutused töö ja kodus

Lee Maripuu

Sissejuhatus

Eesti liitus Euroopa Liiduga 2004. aastal ning pärast Euroopa piiride avanemist on lihtsustunud eestimaalaste elama, õppima ja töötama asumine kodumaalt kaugemale. Kuigi väljaränne ja eriti kvalifitseeritud tööealise elanikkonna liikumine Euroopa heaoluriikidesse on Eesti meedias ja avalikus diskursuses üha enam tähelepanu all, on Euroopa Liiduga liitumise järgset väljarändepilti võrdlemisi keeruline täpselt hinnata. Eesti rändeuuringutes on siiani peamiselt keskendutud makrotasandil erinevatele tõmbe- ja tõuketeguritele ning on püütud ennustada väljarändajate arvukust ja profiili. Kuna eestlaste elamaasumist teistesse Euroopa Liidu riikidesse on siiani peamiselt uuritud küsitlusuuringute põhjal (vt. nt. Veidemann 2010; Järv 2007; Kallaste ja Philips 2004), siis on küll olemas ülevaade elanikkonna üldisest valmisolekust migreeruda ja rändesoovi eeldatavatest põhjustest, kuid suhteliselt vähe on tähelepanu pööratud rände kogemuslikele aspektidele – missugune on eestlaste elu teistes riikides ning milline on n.-ö. riikideülene elustiil, mis hõlmab paralleelselt erinevaid elukohti, võrgustikke, sotsiaalset ja rahvuslikku kuuluvustunnet, tarbimisvõimalusi ja eneseväljendust, samuti ka perekonna ja sooga seotud migratsioonikogemusi.

Sugu kui oluline analüüsikategooria on alates 1980. aastatest tõusnud USA ja Euroopa rändeuuringuis üha olulisemaks teemaks (King jt. 2006), kuid paljud feministlikku vaatenurka esindavad autorid (vt. nt. Lutz 2010; Mahler ja Pessar 2006; Kofman ja Raghuram 2006; Kofman 2004b; Pessar ja Mahler 2003; Pedraza 1991) tõdevad, et siiani eksisteerib suuri lünki migratsiooni soolise konteksti mõistmisel ja seletamisel, leides, et sugu peaks olema võtmekategooria, mille abil mõtestada erinevaid migratsiooniprotsesse.

Naised on olnud migratsiooniuuringutes enamasti nähtaval peremigratsiooni kontekstis, kus peamiselt on mõõdetud naiste kui kaasmigrantide rände tagajärgi nende tööturustaatusel, ning sellised uurimused dokumenteerivad üldiselt naiste kahanenud sissetulekuid ning ahenenud võimalusi tööturul (vt. nt. Geist ja McManus 2012; Nivalainen 2004; Cooke 2003). Samuti on naised rändeuuringutes olnud nähtaval sellistes feminiseeritud migratsioonivoo-gudes nagu meelelahutus ja prostitutsioon, madalalt tasustatud kodu- ja hoolitsustööd ning teenindus (Lutz 2010, 1652).

Kuna käesolev artikkel keskendub kvalifitseeritud ja ametialasele eneseteostusele pühendunud naiste rändele ja sellega kaasnenud rollide muutusele perekonnas, siis toetun Parvati Raghuram'i (2009, 99) kriitilisele tõdemusele, et naiste migratsiooni põhjuseid uurides jäetakse väga vähe ruumi võimalusele või oletusele, et naised võivad migreeruda, kuna nad soovivad arendada oma oskusi või töökarjääri. Raghuram konstateerib (*ibid.*): "Näib, et ka migreeruvatel naistel võib olla karjääripüüdlusi ning nende migratsioon ei pruugi olla seotud ellujäämisega, vaid sellega, et töö on kõikjal maailmas üha enam keskklassi naiste identiteedis kesksel kohal. [...] Eeldades, et naised võivad soovida investeerida oma karjääri *per se* [...] saame me laiendada ala, millel naismigrantide identiteete mõista, ning tagada, et majandusliku ellujäämise ja perekondlike ras-

kuste narratiivid ei piira meie arusaamist naiste migratsioonist."

Käesolevas artiklis vaatlen naiste ja meeste rollimuutusi tööl ja kodus perekonnamigratsiooni kontekstis. Valimisse kuuluvad pered, kus rände algatajaks oli naine, kellele mees järgnes kaasmigrandina. Uuritud peredes jäi naine välisriiki kolides peamiseks leivateenijaks ning meeste esmaseks rolliks sihtriigis oli laste ja kodu eest hoolitsemine. Uuringu valimisse kuuluvad avangardsed pered, kus soorollid on traditsioonilise soosüsteemiga võrreldes "ümber pööratud", s.t. naine on astunud normatiivsete soorollide mõistes maskuliinsesse leivateenijarolli ning mees jäänud peamiseks kodu ja laste eest vastutajaks. Seetõttu pakub uurimismaterjal võimaluse vaadelda naiste ja meeste sooidentiteedi ja vastuoluliste feminiinsuse ja maskuliinsuse normidega seotud tööjaotuse kogemusi – miks ja kuidas see juhtub, et teise riiki kolides ollakse valmis vahetama sotsiaalseid rolle, kuigi Eestis elades peeti seda vastuvõetamatuks.

Neoliberaalse rändeteooria piirangud perekonnarände mõtestamisel

Neoklassikaline rändeteooria lähtub pererände mõtestamisel peamiselt Jacob Mincer'i (1978) teedrajavast uurimusest "*Family Migration Decisions*". Neoklassikalise pererändeteooria aluseks on eeldus, et perekonnad on orienteeritud kasu maksimeerimisele ning migratsiooni tehtud investeering peab end ära tasuma. Seega ennustavad inimesed rändetsust tehes võimalikke kasusid ja kahjusid, mida migreerumine võib kaasa tuua. Eeldatavad kasud võivad olla nii materiaalsed kui ka mittemateriaalsed (näiteks parem füüsiline või sotsiaalne elukeskkond, sotsiaalse ja kultuurilise kapitali suurenemine vms.). Samuti hinnatakse võimalikke kahjusid ning kaalu-

takse lisaks materiaalsetele kuludele psühholoogilisi ja sotsiaalseid kulutusi (nt. ebakindlus, sotsiaalse võrgustiku ahenemine jms.).

Kuigi rändeotsuse tegemisel kaalutakse perekonna kogukasu, muudab otsuse tegemise keeruliseks asjaolu, et perekonnaliikmete individuaalsed kasud võivad olla väga erinevad. Kui üks partner liigub abikaasa või elukaaslasega kaasa, vaatamata sellele, et tema isiklik kasu oleks paigale jäädes suurem, muutub ta seotud lahkujaks (Mincer 1978, 751).

Kuigi eespool kirjeldatud ratsionaalse rände kontseptsioon on sooneutraalne – see tähendab, et seotud lahkujat (kaasmigrant) võib olla nii naine kui ka mees –, leiab Mincer (*ibid.*, 754), et tegelikkuses on pigem naised kui mehed kaasmigrandid. Seda kinnitavad ka mitmed uuringud (vt. nt. Nivalainen 2004). Asjaolu, et kaasmigrantideks on ülekaalukalt naised, selgitatakse enamasti tööturu struktuursete probleemidega, kus soolise ebavõrdsuse tõttu on naised üldiselt kehvas positsioonis (mehe kasud migreerudes ületavad enamikul juhtudel naise kahjud mehele järgnedes) (Nivalainen 2004; Bielby ja Bielby 1992, 1243).

Seega põhineb neoklassikaline teooria kahel võrdlemise kitsal eeldusel: esiteks, et rändeotsuse tegemise ajendiks on majanduslike kasude suurendamine, mistõttu eeldatakse, et kaugele kolimine on eelkõige seotud töörandega (Halfacree 2004, 404), ja teiseks, et peamine rändaja on mees, mistõttu seotud lahkujad või järgnevad kaasad on naised, keda iseloomustab rände sihtkohas alanenud majanduslik aktiivsus, töötus, osajaga või kvalifikatsioonile mittevastav töö, ning seda nähakse rände negatiivse ja ettekavatsemata tagajärjena (vt. nt Ryan 2008, 454; Hiller ja McCaig 2007; Smith 2004, 264–265; Kofman 2004a). Louise Ryan (2008, 454) toob kriitiliselt välja, et selline naiste ja meeste dihhotoomsete rollide konstrueerimine ei lihtsusta mitte ainult naiste mobiilsusega seotud praktikaid, vaid alahindab väga erinevaid rolle,

mida perekond võib naiste, aga ka meeste (minu rõhutus) rändeotsustades mängida.

Keskendumine ratsionaalsele indiviidile, samuti eeldusele, et perekond kui analüüsiühik on alati ratsionaalne ja harmooniline, võib viia eksitavate ja lihtsustatud järeldusteni perekonnas tehtavate rändeotsuste kohta. Ümbritsedes perekonna hubase üksmeelsuse atmosfääriga, võime me tahtlikult või tahtmata mööda vaadata perekondade heterogeenset iseloomust, samuti soolisest ja majanduslikust ebavõrdsusest, mis võivad otsusetegemist mõjutada. Seetõttu vajab rände kompleksne mõistmine pigem sellist analüütilist lähenemist, mis toob lisaks migratsiooni majanduslikele ajenditele uurijate vaatevälja perekonnaliikmete agentsust ja rändeotsuseid mõjutavad muud aspektid (nt. sugu, perekond, sotsiaalsed suhted, ressursid jne.). Eleonore Kofman (2004a) rõhutab, et selleks, et rahvusvahelise rände teooriasse tuua senisest enam mitmetasandilist, peaksid uurijad loobuma mitmetest eespool nimetatud alusetutest eeldustest, millel perekonnarände lahtimõtestamine on põhinenud. Esiteks on pererändel sooline kontekst, mida paljudes migratsiooniuurimustes on siiani ignoreeritud. Teiseks, naised, kes on kaasatud perekonnaga seotud elukohavahetusse, ei ole vältimatult alati seotud lahkujad, kes järgnevad meesleivateenijale, ja perekondlikud argumentid, isegi kui need on alahinnatud, kehtivad ka meeste puhul (*ibid.*, 256).

Töö- ja pererollid muutuste lävel

Mitmed alternatiivseid perekonna tööjaotuse muutusi käsitlevad uuringud (vt. nt. Doucet ja Merla 2007; Doucet 2004; Brandth ja Kvande 1998) tuginevad Connelli (2000) hegemoonilise maskuliinsuse kontseptsioonile, analüüsides seda, kuidas mehed hõlmavad hegemoonilise maskuliinsuse konstrueerimisse ülesanded (näiteks laste eest hoolitsemise), mida

kultuuriliselt nähakse feminiinse ja hegemoonilist maskuliinsust ohustavana. Hegemoonilist maskuliinsust konstrueeritakse patriarhaalsetes ühiskondades eituse kaudu – mehelikkus on see, mis naiselikkus ei ole (*ibid.*). Seda konstrueeritakse suurema võimu ja privileegide omandamise kaudu perekonnas, mis tähendab, et tasustamata koduste kohustuste enda kanda võtmine ja palgatööst loobumine, mida võib käsitada ka ülejäänud perekonnaliikmete “teenindamisena”, on üheselt mõistetavalt feminiinne tegevus. Ka Brines (1994) juhib tähelepanu naiselikkuse ja mehelikkuse konstrueerimise olemuslikule erinevusele, asümmeeriale. Ta märgib, et kui naiseks olemine on seisund, mida käsitatakse “loomulikuna”, siis mehelikkuse konstrueerimine on hoopis raskem ülesanne (West ja Zimmerman (1987) nimetavad seda lausa saavutuseks), kuna see toimub naiselikkusest loobumise kaudu (Brines 1994, 683). Olla mehelik tähendab hüljata naiselikkus. Seetõttu, laenates Bittmani jt. (2003, 193) sõnu, “tähendab meheks olemise “raske töö” naisega sarnanemise vältimist”. Peresisest tööjaotust vaadeldes tähendab Lääne ühiskonnas meheks olemise “raske töö” eelkõige tööalast aktiivsust ja edukust ning enese määratlemist palgatöö kaudu.

Samal ajal on aga jäiga feminiinse/maskuliinse sfääri eristamise kõrval kerkinud töö- ja pereelu ühitamise uurimustes üha sagedamini esile küsimus, milliseid alternatiivseid rollijaotusi perekondades kasutatakse ja kuidas tulevad isad ja emad toime uudsete kodu- ja töömaailma kohustuste jagamise viisidega. Brandth ja Kvande (1998, 310–311) leiavad Norra koduseid isasid uurides, et mehed loovad “maskuliinse hoolitsuse” viise, konstrueerides endid aktiivsete isade, mitte koduperenaistena, ning mitte piirates, vaid laiendades seeläbi laste eest hoolitsemise kaudu oma hegemoonilise maskuliinsuse konstrueerimise välja. Doucet (2004) ning Doucet ja Merla (2007) toovad aga välja, et mehed mitte ei vaidlusta ega taastooda hegemoonilist maskuliinsust, vaid loovad koduse isa rolli kaudu

uusi dünaamilisi maskuliinsuse viise. Vaatamata püüdlustele pühendunud isa rolli ja mehelikkust omavahel kohandada, kogevad sellised isad aga sageli sugulaste, tuttavate ja töökaaslaste vahendusel ühiskonna kriitilist kõõrdpilkku, mis lähtub moraalsest arusaamast, et hea isa on eelkõige hea leivateenija (Doucet 2004, 295).

Ka käesolevas artiklis vaadeldavad pered on teinud ühiskondliku arvamuse seisukohalt ebatüüpilise valiku ühest küljest seetõttu, et nad on otsustanud kodumaalt lahkuda, teisalt aga seetõttu, et nad on radikaalselt muutnud traditsioonilist peresisest rollijaotust. Vaadeldes perekonnasisest tööjaotust Eestis valitseva soosüsteemi taustal, võib öelda, et hoolitseva isaduse praktikad ei ole ühiskonnas veel kuigi juurdunud ning vaatamata naiste ja meeste suhteliselt võrdsele aktiivsusele tööturul, domineerivad koduses tööjaotuses traditsioonilise maskuliinsuse normid. Kuigi Eesti vanemahüvitise süsteem võimaldab nii isadel kui ka emadel alates lapse 70-päevaseks saamisest koju jääda, on Eesti meeste valmidus esimese või peamise hoolitseja rolli võtta tagasihoidlik. Statistikaameti andmeil oli 2012. aastal vanemahüvitise saajatest vaid 6% mehed. Ka mitmed naiste ja meeste pererolle käsitlevad uurimused kinnitavad, et Eesti meeste identiteet on töö- ja pereelu teljel seotud tugevasti tööalase eneseteostuse külge (vt. nt. Pajumets 2007). Soolise võrdõiguslikkuse monitööriingu andmeil (Järviste 2010) eelistaks juhul, kui partner teeniks perekonna ülalpidamiseks piisavalt, tööst loobuda vaid 2% meestest.

Valim ja meetod

Käesolev artikkel põhineb andmetel, mis on kogutud Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi (RASI) uurimisprojekti “Lastega Eesti pered piiriülese õppurite ja tööjõu liikumise keskel: kui ema teostab end välisriigis” raames. Uurimisprojekt sündis artikli autori, Marion Pajumetsa (PhD) ja Kaisa

Kaha (MA) koostöös. Uuringu käigus tegime ajavahemikus detsember 2010 kuni oktoober 2012 kümne paariga kakskümmend süvaintervjuid (valimisse kuulub kümme naist ja kümme meest). Kõiki valimisse kuuluvaid mehi intervjueris Marion Pajumets ning naistega tegid intervjuud Kaisa Kaha ja Lee Maripuu. Üldjuhul proovisime intervjuerida naisi ja mehi samal ajal, kuid erinevates ruumides. Juhul, kui see ei osutunud võimalikuks, intervjuerisime kõigepealt meest ning seejärel naist. Intervjuud tegime näost-näku kohtumiste käigus respondentidele sobivas kohas, sh. nende kodudes, tööl, RASI ruumides. Osa intervjuudest on tehtud ka SKYPE videokõnede vahendusel, sest mõne intervjueeritavaga ei õnnestunud sobivat aega Eestis kohtumiseks leida. Keskmiselt kestsid intervjuud kaks tundi. Kõik intervjuud lindistati ja transkribeeriti.

Kuna uurimisprojekti fookuses oli pere-ränne, kus rände initsiaatoriks on naine ning põhjuseks naise töötamine välisriigis, otsisime valimisse just selliseid peresid, kes neile kriteeriumitele vastaksid. Enamik peresid olid rännanud üheskoos välisriiki, kolm meest aga jätkasid teatud määral töötamist ka Eestis ning elasid vaheldumisi nii Eestis kui ka välisriigis. Valimi moodustamisel pidasime silmas, et paaridel oleks sellises vanuses lapsi, kes vajaksid täiskasvanute hoold. Intervjueeritavad olid üldiselt 30.–40. eluaastates naised ja mehed. Noorim intervjueeritav oli 30- ja vanim 52-aastane. Intervjueeritud paaridel oli üks kuni kolm, enamasti kaks last ning laste vanus jäi üldiselt alla 10 eluaasta. Kõik intervjueeritud naised ning enamik mehi olid kõrgharidusega. Naised töötasid välisriigis diplomaatide, arstide ja erinevate spetsialistidena Euroopa Liidu institutsioonide juures. Mehed olid Eestis töötanud erinevate (tipp)spetsialistidena, nagu IT-spetsialist, õpetaja, insener, ettevõtja, ettevõtte juhtkonda kuuluv töötaja, teadlane jne. Intervjueeritud pered elasid Soomes, Belgias, Luksemburgis, Saksamaal, Itaalias ja Šveitsis. Kõik intervjueri-

tud olid eestlased, valimisse ei kuulu vene keelt emakeelena kõnelevad paarid.

Valimi koostamisel kasutasime isiklike võrgustike abi ja lumepallimeetodit. Samuti edastasime kutse osaleda uuringus erinevatele eestlasi koondavatele veebilehtedele (näiteks Brüsseli Eesti Maja internetifoorum). Enne intervjuude tegemist saatsime kõikidele uuringus osalejatele infolehe, kus kirjeldasime täpsemalt meid huvitavaid teemasid, uuringu korraldamise eesmärke, andmete kasutamise põhimõtteid, intervjuude tegemise käiku ja korraldust, samuti selgitasime, millistest eetilistest alustest uurimistöö tegemisel lähtume (osalejate anonüümsuse tagamine jms.).

Tegime 20 poolstruktureeritud intervjuud, mille käigus uurisime erinevaid elukohavahetusega seotud protsesse. Meid huvitasid valikute tegemise tagamaad ning partneritevahelised läbirääkimised enne otsuste langetamist, perede praktiline toimetulek, mehelikkuse ja naiselikkuse (ümber)mõtestamine olukorras, kus meeste-naiste tööjaotus on pigem uudne ja alternatiivne kui traditsiooniline, partnerite tööjaotuse, iseäranis kodutööde korraldus, tulevikuplaanid ja -ideaalid jm. Uuringus osalenute anonüümsuse tagamiseks olen artiklis muutnud kõikide intervjueeritute nimed. Samuti olen esitatud intervjuutranskriptsioonide katketest välja jätnud analüüsi seisukohalt tarbetud viited vastaja asukohariigile, laste vanusele ja täpsele töökohale.

Uurimistöö metodoloogiliseks lähtekohaks on narratiivianalüüs. Narratiivianalüüsi mõiste alla on koondunud väga erinevad lähenemisviisid erinevat liiki tekstidele, mille ühiseks omaduseks on nende jutustav iseloom (Riessman 2004). Narratiivianalüüs on sobiv meetod, uurimaks inimeste elukaarel aset leidvaid pöördelisi sündmusi ja kogemusi, mis muudavad fundamentaalselt inimeste elulugusid (Elliott 2005, 4; Riessman 2002). Intervjuudes esile kerkivad narratiivid on saanud kvalitatiivses uurimistöös üheks keskseks analüüsiobjektiks, kuna sellised

narratiivi žanrid nagu elulugu või isiklikest elusündmustest jutustamine on olulise tähtsusega, mõistmaks sotsiaalsete nähtuste mitmetasandilisust ja nüansirohkust (De Fina 2009, 233–234). Narratiivianalüüs pakub respondentidele võimaluse määrata ise kindlaks uurimisväljal olevate küsimuste kõige olulisemad aspektid ning mõtestada oma tegude põhjusi, oodatavaid tulemusi ja tagajärgi. Käesolevas analüüsis lähtungi ma konstruktivistlikust käsitlusviisist (Riessman 2002) ning küsin, kuidas naised ja mehed konstrueerivad ja mõtestavad rändega seotud isiklikku ja sotsiaalset reaalsust ümberpööratud rollijaotusega situatsioonides. Seega ei ole oluline tähelepanu pöörata mitte ainult konstateeringutele, mis selgitavad respondentide tegusid, vaid ka sellele, kuidas respondentid sotsiaalset korda mõtestavad ja tajuvad.

“Soodne hetk” palgatööst loobumiseks

Kuna tegemist on Eesti rändeuurimustes senini käsitlemata n.-ö. ümberpööratud tööjaotusega peredega, kus naiste karjääri ja töö tõttu on mehed võtnud välisriiki elama asudes peamise kodu eest vastutaja rolli enda kanda, on oluline küsida, millised on need tegurid, mis sellist rollivalikut võimaldavad ja tingivad. Seejuures tuleb kindlasti silmas pidada, et mõlema partneri töökarjääri säilitamine oli ühest küljest raske seetõttu, et meestel ei olnud sihtrii- gis võimalik leida kvalifikatsioonile vastavat tööd (enamasti puuduliku keeleoskuse tõttu). Teisalt olid intervjuueeritud peredes väikesed lapsed, kes vajasisid täiskasvanu igapäevast hoolt ja tähelepanu. Seetõttu oli enamiku intervjuueeritud perede migreerumise eelduseks, et mehed jäävad välisriiki kolides (vähemalt ajutiselt) lastega koju, sest vastasel juhul poleks naise töölkäimine võimalik olnud. Võttes arvesse, et intervjuueeritud mehed olid enamasti tugeva tööorientatsiooniga, on huvitav vaadelda, kuidas ebatraditsiooniline eluvalik, mis ei ühildu pea-

voolu ühiskonna arusaamaga naiste ja meeste rollidest perekonnas, muutub migratsiooni situatsioonis mõeldavaks ja ratsionaalseks.

Mitmetel juhtudel tuli intervjuudes esile sama stsenaarium, kus mehe kui seotud lahkuja ja laste eest hoolitseva koduse pereisa roll sai võimalikuks, kuna Eestis toimusid majanduslanguse tõttu meeste töökohal ebasoodsad ümberkorraldused, millega mehed ei olnud rahul, või soovis tööandja üldse töösuhet üles öelda. Näiteks rääkis Andrus intervjuueerijale, kuidas töökohas olid juba pikka aega *rasked ajad*, mis väljendusid eelkõige selles, et *juhtimine läks väga imelikuks* ja töökeskkond eba-meeldivaks, mistõttu ta lõpetas enda sõnul rahuliku meelega töötamise ja järgnes naisele. Andrus lisas, et *pigem on kolleegid tema peale täna kadedad*, kuna töökohas toimus pärast Andruse lahkumist suur koondamiste laine ning paljud tema endised kolleegid on jäänud praeguseks tööta. Selliseid narratiive iseloomustab ka Jaanuse lugu, kelle tööandja andis talle pärast lapsehoolduspuhkuse võtmist teada, et teda tööle tagasi ei oodata.

Jaanus: “Meil oli firmas väga paha olukord juba aastaid. Sisekliima oli väga-väga halb ja see hakkas mulle juba tervise peale käima ja ma lihtsalt tahtsin sealt juba... ma olin juba kümme ja pool aastat olnud ka, ma tahtsin sealt ära [...] ja ma tahtsin sealt lihtsalt ära ja tahtsin puhkust saada sellest ja siis see lapsehoolduspuhkus oli see võimalus, kuidas sealt puhkust saada.”

Sarnaselt Jaanuse looga läbis paljusid teisi meeste äramineku narratiive ületöötamise ja töö tüütuse rutiiniks muutumise motiiv. Peep kirjeldas, kuidas ta luges kirjandust läbipõlemise sündroomi kohta ning mõistis sümptomite kirjeldusi lugedes, et *pooled asjad neist kattusid täpselt tema omadega*. Ta lisas, et *sai aru, et niiviisi ei saa jätkata*. Tema sõnul oli naisele järgnemine *hea võimalus sellest eluviisist välja saada*. Oma tööst

loobumist, naisele järgnemist ja lastele pühendumist presenteeritigi sageli kui pääseteed või sobivat vaheldust, mis võimaldab aja maha võtta, ilma et karjääri edenemise seisukohast oleks lahkumise hetkel midagi kaotada. Koit, kes oli enne lahkumist töötanud korraka kolmel töökohal, tõi välja, et selline elustiil hakkas muutuma tervisele kahjulikuks. Tema abikaasa Heljo leidis, et kuigi mehel ei ole välismaal elades tööalast eneseteostust, on ta siiski rahulolevam, kuna seal *saab ta tegeleda rohkem nende asjadega, mida ta tahab, ja tal ei ole sellist pinget peal, sest keegi ei nõua tema käest midagi*. Eero meenutas töökarjääri kui juba pikka aega kestnud rutiini, mille katkestamiseks ei olnud tal varem ettevõtmist ega julgust. Rännet nähtigi kui legitiimset põhjust, mis võimaldas senisest tööelust välja astuda.

Eero: “Ma olin selleks ajaks juba mingi üle kümne aasta, kümme aastat seal [] töötanud eksju nagu noh, ta on ju üsna rutiinne töö ja nagu hakkas väga üle viskama see, siis minu jaoks oli see väga tore, et me saime ära minna. Et noh see, no see on jälle minu mingi probleem või mingi julguse või ettevõtmise asi, ma kuidagi ei suutnud ise sellest välja saada enam sellest [töökohast], et kuidagi mingit muud tööd leida. Ja see [välismaale minek] nagu andis hea põhjuse sealt ära tulla.”

Eero abikaasa Tiina arutus rändeotsusest kui koostööst, kus naised ja mehed leiavad perekonna elusituatsioonile vastava ja mõlemat poolt rahuldava lahenduse, kus kumbki näeb ja mõistab elu ümberkorraldusest saadavat kasu, lükkab ümber eeldused, nagu peaks seotud lahukujatest mehi käsutama ohvritena.

Tiina: “Me väga selgelt teame, et see oli meie mõlema otsus, et tulla. [...] See oli meie (rõhutab) mõlema otsus tulla. Tal oli oma tööst, mida ta oli juba 10 aastat teinud, vajas mingit muutust ja kui oleks hetkekski olnud midagi sellist, et tema oleks teinud mulle

mingi teene (rõhutab) sellega, et ta kaasa tuleb. Siis oleks hoopis teine lugu olnud. Minul süütunne ja temal, et miks me ikka siia tulime ja ma olen õudne. Et keegi oleks siin mingi ohver. Kuna meil on ikkagi selge see, et me oleme mõlemad (rõhutab) selles situatsioonis ja sellest väga võitnud. See on ikkagi nagu uus elu (rõhutab).”

Eeltoodud tsitaat on üsna tüüpiline näide meeste töörutiiniga seotud rändenarratiividest. Nii mehed kui ka naised väldivad mehe positsioonist kõneledes ohvridiskursust ega rõhuta äraminekunarratiivides meeste töökarjääri katkestamist kui kaotust, vaid presenteerivad mehe karjääripausi ja lastele pühendumist ning naise tööle keskendumist kui võimalust, mille kasutamiseks avanes soodne hetk.

Mittennormatiivsete soosuhete legitimeerimine

Inimesed ei vaheta migreerudes mitte ainult geograafilist asukohta, vaid ka sotsiaalsete ja soosuhete miljööd. Eelnevast lähtudes on oluline küsida, millal ja kuidas tekivad rände ajas ja ruumis sellised sotsiaalsed suhted ja territooriumid, kus ebatraditsioonilised soosuhted legitimeeritakse. Eestist äraminek lõi meeste jaoks sotsiaalse ja füüsilise ruumi, kus peamise lapsevanema ja ülalpeetava partneri staatust ohutult praktiseerida. Intervjueeritud naiste ja meeste narratiivides eristus sageli väga selgelt arusaam, et elukorraldus, kus mees on kodune ja naine pere peamine leivateenija, on nende endi hinnangul küll võimalik ja aktsepteeritud (ja sageli isegi eelistatud) välisriigis elades, kuid sarnane elukorraldus ei oleks mõeldav Eestis. Seega on võimalik vaadelda, kuidas rände kontekstis sotsiaalsed rollid, mis Eestis elades tunduvad meeste ja naistele vastuvõetamatud, teise riiki kolides normaliseeruvad ning miks see juhtub. Intervjuude analüüsist selgub, et eelkõige on

meestel võimalik astuda välisriigis elades koduperemehe rolli seepärast, et selline eluviis ei ole nende praegustes asukohariikides mitte erandlik, vaid rahvuskaaslaste kogukonnas tavapärane. Euroopa Liidu institutsioonides töötab palju naisi, kes on sinna kolinud ühes oma perega, ning kelle abikaasad ja elukaaslased on kõik sarnases rollis. Isad vastutavad seal näiteks laste kooli ja lasteaeda viimise ning sealt toomise eest ning mitmed mehed rääkisid, kuidas nad ei tunne end erandlike või eristuvatena, kuna lasteaiaäras ootab neid ees hulk mehi, kes samuti on tulnud oma lastele järele. Seal ses kogukonnas on isad sarnases situatsioonis ning kodused mehed ei pea end tundma valge varesena. Või nagu ütles Andrus, et seal on ta üks miljonist, kuid Eestis ei kujutaks ta ette, et oleks võimeline koju jääma. Ka Tiina toob välja, et sealne sotsiaalne võrgustik toetab valitud eluviisi, mis Eestis oleks väga haavatav.

I: “Aga kui sa neid teisi võrgustikuliikmeid vaatad, nende pereelu või pereelu korraldust, et kuidas sulle üldiselt tundub [...] et kas nendel inimestel on raske toime tulla või kas nende suhted muutuvad kriitiliseks?”

Tiina: “No vot ei tea, sest teiste pereellu ikkagi ju ei näe. Et, et ma arvan, et kindlasti (rõhutab) on probleeme, aga jah, ma ei tea, kas neid probleeme siin [Eestis] ei oleks. Et kas see probleem tekib sellest näiteks, et see fakt, et näiteks mees ei käi üldse tööl või tal ei ole väljundit. Et kas see fakt viimendub seal olles just või pigem hägustub selle tõttu, et seal on nagu see õigustus? Sest meil on seal ju uus olukord. Siin oled sa sel juhul ikka täielik, totaalne luuser onju. Selles mõttes Eesti on ikka hästi (rõhutab) karm koht. Ja üldse on kõigil hästi palju ütlemist teiste eraelude kohta. Seal [välismaal] ma näiteks ütleks, et see sama Eesti kontekst näiteks, seal ollakse ikka oluliselt (rõhutab) tolerantsemad.”

Lisaks oma kogukonna toetusele tunnetatakse ka seda, et asukohamaa ühiskonnas laiemalt suhtutakse ebatraditsioonilistesse soorollidesse soosivamalt kui kodumaal. Narratiivides vastandati sagedasti Eestile iseloomulikku maskuliinset tõise identiteediga seotud edukultust vanale Euroopale iseloomulikule paindlikumale ja tolerantsemale suhtumisele normist erinevatesse valikutesse. Nii esitletakse endid intervjuudes staatuse sümbolite ettenäitamisele rajatud sotsiaalse positsiooni saavutamise võidujooksu vastustajatena. Tiina väljendas intervjuus tugevat vastumeelsust tema arvates Eesti ühiskonnale omase arusaama suhtes, et inimesel *peab olema võimalikult suur auto ja võimalikult viimane mobiil*. Ta ütles, et nende pere äraminekuotsus on osaliselt ka selle vastumeelsuse väljendus. Oma sõnul tahtis ta tõestada, et *saab ka teistmoodi elada*. Mari rõhutas respektieritud sotsiaalsete rollide vähesust Eestis ja vastandas seda tajutud valikuvabadusele oma praeguses elukohariigis.

Mari: “Ja see on no selles mõttes ongi, et [...] kui sa Eestisse tuled, siis noh [küsitakse mehelt] et mis sa teed seal? Noh siis umbes, et nagu seal, et siin [Eestis] nagu oleks noh peaaegu noh, see ei ole nagu häbiasi, aga öeldakse, et noh oled kodukana või pere naine, et seal oled üks paljudest.”

Äramineku ja äraoleku narratiivides ilmnenu vastuolulised soorollidega seotud sotsiaalsed normid said intervjuueeritavatele väga teravalt selgeks hinnangutes, mida perede eristuvale elustiilile andsid nende sõbrad, tuttavad ja sugulased Eestis. Kõige enam läbis selliseid narratiive ka viimases intervjuukatkes kõlanud sugulaste ja sõprade küsimus meestele: “Mida sa seal teed?” või naistele: “Mida su mees seal teeb?”

Tiina: “Kõik siin [Eestis] on tohtud karjääriinimesed, siis... ma arvan, et see on just nende jaoks arusaamatu. Et ma olen kuul-

nud isegi midagi sellist, et “Kuule, kas sa pead oma meest majapidajana või?”, siis ma nagu ütlen, et no majapidamist ta teeb ikka loomulikult, aga [...] Et isegi need minu lähimad sõbrannad. Kuna nemad on ühtlasi ka minu mehe sõbrannad, siis kuidagi neil ehk polegi see niivõrd teema, aga need perekonnad, kellel on vähegi olemas mehel mingi töö või roll [Eestis], nendel ikka on jah, et kuidas siis nii saab jne. Isegi nad ei halvusta otse, aga sellised küsimused, et see peaks olema nagu minu (rõhutab), et üritatakse just minus seda süütunnet tekitada. Et mina (rõhutab) olen pannud mehe sellisesse olukorda, rolli. See, et mehele võib-olla meeldis selline lahendus ja et ehk tahtis tema ka ära. Ja oligi ju valik, et sa lähened siin 40-le ja kas sa siis tiksudki siin kuni pensionini sama elu [...] või sul tekivad elus üldse muud perspektiivid. Ma arvan, et seda üldse keegi... inimese lahkumist töölt koju [...] ei nähta üldse edasilikumisena elus. Mida meie arvates on päris palju olnud – mõlemale. Et ja ma arvan, et seda annaks selgitada, kui keegi huvi tunneks, aga keegi ei tunnegi huvi. Kõigi jaoks on see selge, et mees on ennast ohverdanud.”

Eelnevast nähtub, et nii mehed kui ka naised ise mõtestavad ja esitlevad meeste eemaldumist töökarjäärast kui võimalust pääseda mehele ettenähtud ühemõttelistest sotsiaalsetest rollidest, võtta elus aeg maha, pühenduda lastele, hobidele ja eneseteostust pakkuvatele palgatöövälilistele tegevustele. Äraminek kohta, kus see on kas või kitsamas sotsiaalses kogukonnas aktsepteeritud, annab ühest küljest võimaluse seda elustiili ohutult praktiseerida. Teisest küljest ei ela need naised ja mehed emigreerumisest hoolimata isolatsioonis, nad suhestavad end Eesti ühiskonnaga. Sageli tuleb sellistel paaridel vastamisi seista oma pere, sõprade ja laiema sotsiaalse võrgustiku halvaksapanu ja imestusega. Hoolimata sellest, et nad ise esitlevad oma

eluviisi kui vaba valikut, peavad nad pidevalt vastustama meesohvri diskursust, mida sinne kogukond neile peale sunnib. Seetõttu elavad naised ja mehed vastuoluliste ootuste ja normide mõjuväljas – asukohariigis loodud “ohutu katselabori” normaalsus vajab kodumaal tõsiselt põhjendamist, selgitamist ja õigustamist.

Ümberpööratud pererollide pingestatus

Kuigi naised ja mehed presenteerivad normatiivsetest soosuhetest loobumist kui valikut ja tõrjuvad mehe sotsiaalset ohvrikuvandit, oleks kindlasti naaiivne ja pealiskaudne arvata, et adapteerumine kahe leivateenijaga perest naisleivateenijaga pereks on emigreerunud peredes kulgenud täiesti probleemituult. Nii naised kui ka mehed leidsid, et naisleivateenija ja koduse peresisuga elukorraldus ei saa kesta pikka aega, sest see ei ole heade peresuhete ja meeste väärrika enesekuvandi säilitamise seisukohast jätkusuutlik. Seetõttu peeti pikemas perspektiivis välisriiki jäämise eelduseks, et mees leiab seal tööd.

Naised ja mehed tunnetasid, et ühe leivateenijaga pered on haprad ning mitmesugused pinged, mida see olukord põhjustab, võivad mõjutada oluliselt ka paarisuhte kvaliteeti. Esiteks on leivateenijast ema ja vaid kodule kesken- dunud isaga peredes vastutus ja võimusuhted tasakaalust väljas. Naised võivad tunda, et nende õlule on langenud liialt suur koorem. Samas aga kogevad mehed, et nende tegevus koduses sfääris on liialt üksluine, ühiskonnas ei väärtustata seda piisavalt ning seetõttu ei pea nad oma elu täisväärtuslikuks. Teisalt ei saa ka kõrvale vaadata asjaolust, et kui pere peamine leivateenija on naine, mis normatiivsete soorollide taustal on avangardne, siis ahendab see oluliselt meeste maskuliinse eneseesitlemise ja -tunnetamise võimalusi ning muudab atribuutide tagavara,

mille abil mehelikku identiteeti konstrueerida, võrdlemisi kesiseks. Nii naised kui ka mehed peavad sellistes peredes meeste väärrika enesekuvandi säilitamise nimel koostööd tegema. Naiste osalus meeste maskuliinsuse konstrueerimisel ilmnes kõige teravamalt sellistes situatsioonides, kus naised astusid meeste kaitseks välja, kui sugulased ja sõbrad kui ühiskonna eestkõnelejad pöördusid nende poole ja küsisid: "Mida need mehed seal õieti teevad?"¹

Vaatamata sellele, et paarid presenteerivad oma elukorraldust kui valikut, tunnetatakse tegelikult ka olukorra ebakindlust. Selle põhjuseks on suuresti asjaolu, et enamasti polnud täitunud perede lootus, et mees leiab mõne aja jooksul välismaal endale meelepärase eneseteostusvõimaluse. Mehe tööalast tegevusetust nägid mehed ja naised pikemas perspektiivis suure probleemina, mis oluliselt mõjutas seda, kui edukana migratsiooni tajuti. Samuti oli meeste töösingutel tähtis roll tagasitulekunnarratiivides ning sageli rõhutatigi, et mehe tööleidmise väljavaated on välisriiki jäämise eelduseks. Kuigi nii mõnedki naised tunnistasid, et sissetuleku suurenemine on muutnud nad enesekindlamaks ja sõltumatumaks ning andnud neile rohkem peresisest võimu, võis pere ainsa leivateenija roll põhjustada ka väsimust ja pinget. Seetõttu peeti väljavaadet mehe töö leidmise kaudu peresuhteid enam tasakaalu viia välisriigis elamise kestuse planeerimisel oluliseks.

Mari: "Eks ta natukene nagu kuskil noh on niimoodi, et vahepeal tahaks no tahaks seda, et ei oleks see vastutus kõik minu peal. Aga samas ma mõtlen, et seda saab ju ringi... [...] Et ma vahepeal jah tunnen, et see vastutuse koorem üldse on [...] minu poole kaldu. Tegelikult noh enamus asjades, et otsustamises ja kõiges, aga see oli ka enne nii. Et ja nüüd on see rahaline pool ka, aga see on noh täpselt, see on ka mõtlemises kinni, et nagu lõppkokkuvõttes, mis vahet

seal on, kes siis seda raha koju toob või, kes panustab onju, sest noh küsimus ei ole ju selles, et ma ei väärtusta seda, et ta [mees] kodus on, onju, et noh ja kui mina ütlen, et mina seda seal enam olla ei taha, siis lihtsalt, noh, siis me tuleme ära. Kui mina seda enam ei taha või on teine variant, et tema leiab töö."

Tarmo, kes meenutas intervjuus oma kogemusi seotud lahkuja ja koduse isana välisriigis, tõi esile, et mehel on keeruline sellises situatsioonis eneseväärrikust säilitada, ning rõhutas tõise identiteedi tähtsust nii meheliku enesekuvandi kui ka heade peresuhte säilimise eeldusena. Kuigi Tarmo planeeris koos abikaasa Jutaga juba uut pikka välislähetust ning tunnistas, et ootab seda, leidis ta, et on ohtlik end välismaal viibides tööalasel *lõdvaks lasta*, sest sellisel juhul oleks tal tagasi tulles raske end uuesti käima lükata. Tarmo juurdles juba Eestis viibides, kuidas järjekordses elukohariigis oma kvalifikatsiooni säilitada, et ta *kolm aastat pärast starti oleks jälle võimeline uuesti ujuma*.

Tarmo: "See on tegelikult ju väga, väga suur tähtsus, et ikkagi meesterahval see, et tema tunneks ennast ka nagu selle toitjana või et majanduslikult saab vastutada tema pereasjade eest. Kui see nii ei ole, siis ma arvan, et nad tunnevad kindlasti sihukest kerget, enda suhtes põlgust, ja-ja-ja võib see hakata häirima nende suhteid ja ma olen kuulnud, et on päris palju neid lahutusi, mis on eestlastel, [kes on] tulnud [...] tagasi."

Tarmo abikaasa Juta, aga ka paljude teiste rändelugudes kõlasid sarnased teemad. Palju arutleti selle üle, milline on peresisese tööjao- tuse ja rollide muutuste koosmõju mitte ainult mehe enesehinnangule, vaid heade peresuhte säilimisele tervikuna. Leiti, et Eestist lahkuvate naiste partnerid ei kaota mitte ainult tööd, vaid ka väljavaate tagasi tulles Eestis tööd leida, kuna

mitmeaastane n.-ö. must auk CV-s ei mõju tulevastele tööandjatele kuigi julgustavalt. Seega ei riskeeri mehed mitte ainult tasakaalustamata tööjaotusest ja palgatöö puudumisest tekkinud maskuliinsuskriisiga, vaid ka oma võimalustega Eestisse naastes tööturul jälle “jalga ukse vahele saada”. Kaasmigrantide töökarjäär katkeb rändega seoses aastateks ning koos sellega langeb ka kvalifikatsioon ning kaovad töö leidmist soodustavad sotsiaalsed võrgustikud.

Juta: “Aga tagasi tulles ma arvan küll, et need paarid, kes [...] väljas on käinud, nad tulevad tagasi ja jäävad kokku, et nagu see teine pool neil vääriski mingit ordenit või medalit, et see on tegelikult väga karm. See on sulle endale karm, aga tegelikult sa oled oma tööga seotud, sa tead, mis sa seal teed, aga see teine pool, kes võtab aastaid ja just tagasi tulles peab oma koha jälle leidma. Et ja kui ta jääb mõistuse juurde veel, et see on tegelikult, tegelikult see on katsumus. [...] Abielus püsida on selle töö ja eriala tõttu päris suur kunst.”

Nagu intervjuuväljavõte hästi näitab, võivad meeste ja naiste muutunud rollid olla tõsiseks perekonna koospüsümise proovikiviks. Ka paljud teised intervjuueeritavad tõid välja, et suhte säilitamine eeldab uues elukohariigis suurt koostööd ja ühist pingutust, et mõlemad pooled tajuksid uut elu rahuldustpakkuvana. Sellise koostööstrateegia võtab hästi kokku Tiina välja pakutud metafoor, et tegemist on *eluga allveelaeval*, kus kõik meeskonnaliikmed peavad andma panuse, et sõit jätkuks sujuvalt. Kui uute pererollide tõttu tekkinud pinged on viinud nii kaugele, et tekib küsimus, kas perekond jääb püsima, peavad paarid otsustama, kas jääda ja riskida suhte lagunemisega või otsida ränderuumis mõni muu sihtpunkt, kus tingimused töö- ja pererollide tasakaalustamiseks on soodsamad.

Kokkuvõte ja diskussioon

Käesolevas artiklis käsitleti mõningaid ebatraditsioonilise peresise tööjaotuse valinud Eesti emigrantperede töö- ja pereelu ühitamise aspekte. Uuring hõlmas kvalifitseeritud naisi, kelle partnerid loobusid naise karjääri ja eneseteostuse nimel oma tööülesannetest ning järgnesid kaasmigrandina välisriiki, et jääda seal peamiseks kodu ja laste eest hoolitsejaks. Selliste perede tööjaotust võib ühiskonnas juurdunud soonormatiivset tööjaotusideaali silmas pidades nimetada überpööratuks – mehed võtsid enda kanda kultuuriliselt feminiinsena defineeritud sfääri (kodu ja lapsed) ja naised kultuuriliselt maskuliinse rolli pere peamise või ainsa leivateenijana.

Uurimisandmed võimaldavad järeldada, et ränne võib luua ajas ja ruumis sellised sotsiaalsed territooriumid, kus on kergem praktiseerida mittenormatiivseid soosusteid. Koduse pereisa rolliga aitas toime tulla füüsiline distants Eesti kontrollivatest sotsiaalsetest võrgustikest ja rändesituatsiooni eristamine perede tavarealsusest. See tähendab, et pered löid “siin” ja “seal” peresisele tööjaotusele erinevad ootused ja normid. Kuna väikesed lapsed vajavad igapäevast hoolitsust, oli naiste töökarjääri võimaldamiseks vaja meestel asuda koduperemehe rolli. Seetõttu võib selliste migrantperede töö- ja pereeluga seotud rollide ümbermängimist rändeolukorras nimetada “ohutuks katselaboriks”, kus võib ilma tõsisemate sotsiaalsete sanktsioonideta mängida erinevate maskuliinsuse ja feminiinsuse atribuutidega, tõlgendades näiteks meeste töökesksest identiteedist kõrvalekaldumist kui huvitavat ülesannet, vaheldust või valikut, milleks Eestis puudusid kaalukad ajendid, põhjused ja võimalused. Samas selgus, et meeste koduseks ja naisest majanduslikult sõltuvaks jäämine ei ole perede jaoks kindlasti probleemivaba – sellist elukorraldust ei peeta sageli pikemas perspektiivis jätkusuutlikuks.

Selline tulemus ei ole ilmselt üllatav, võttes arvesse töökeskse meheideaali domineerimist Eesti ühiskonnas.

Samas võib analüüsi tulemusi silmas pidades spekuloida mõttega, et kui mehed tunnevad end peamise lapsevanema rollis mugavalt keskkonnas, kus see (kas või kitsamas sotsiaalses ringis) on pigem norm kui erand, siis kas ei võiks soolistatud tööjaotuse norme eiravad pereelupraktikad olla võimalikud ka Eestis. Riigil on hooliva isaduse toetamiseks ja sooliselt võrdsema rollijaotuse soodustamiseks võimalik kasutada erinevaid perepoliitika kujundamise meetmeid, nt. anda õigus kasutada mingit osa vanemapuhkusest ainult meestele või maksta mõne kuu eest vanemahüvitist ainult lapsega koju jäänud isale. Nõnda võiks praegu üksnes erandlikes ja ajutistes migratsiooniruumides ehk “seal” normaalsena tajutatav paindlikum elukorraldus muutuda ühiskonnas aktsepteeritaks ka “siin”, Eestis.

Märkused

- 1 Vaata lähemalt meeste identiteeditöö kohta Pajumets ja Hearn (2012) ning naiste esitatud diskursiivsetest käsitlustest koduste partnerite maskuliinsete identiteetide kohta Pajumets ja Hearn (2013).

Kirjandus

Bielby, W. T.; Bielby, D. D. (1992). I Will Follow Him: Family Ties, Gender-Role Beliefs, and Reluctance to Relocate for a Better Job. *American Journal of Sociology*, 97, (5), 1241–1267.

Bittman, M.; England, P.; Folbre, N.; Sayer, L.; Matheson, G. (2003). When Does Gender Trump Money? Bargaining and Time in Household Work. *American Journal of Sociology*, 109, (1), 186–214.

Brandth, B.; Kvande, E. (1998). Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering. *The Sociological Review*, 46, (2), 293–313.

Brines, J. (1994). Economic Dependency, Gender, and the Division of Labor at Home. *American Journal of Sociology*, 100, (3), 652–688.

Connell, R. W. (2000). *The Men and the Boys*. Allen & Unwin, St. Leonards, New South Wales.

Cooke, T. J. (2003). Family Migration and the Relative Earnings of Husbands and Wives. *Annals of the Association of American Geographers*, 93, (2), 338–349.

De Fina, A. (2009). Narratives in Interview – The Case of Accounts. For an Interactional Approach to Narrative Genres. *Narrative Inquiry*, 19, (2), 233–258.

Doucet, A.; Merla, L. (2007). Stay-at-Home Fathering: A Strategy for Balancing Work and Home in Canadian and Belgian Families. *Community, Work and Family*, 10, (4), 455–473.

Doucet, A. (2004). “It’s Almost Like I Have a Job, but I Don’t Get Paid”: Fathers at Home Reconfiguring Work, Care, and Masculinity. *Fathering*, 2, (3), 277–303.

Elliott, J. (2005). *Using Narrative in Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Geist, C.; McManus, P. A. (2012). Different Reasons, Different Results: Implications of Migration by Gender and Family Status. *Demography*, 49, (1), 197–217.

Halfacree, K. (2004). Untying Migration Completely: De-Gendering or Radical Transformation? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, (2), 397–413.

Hiller, H. H.; McCaig, H. S. (2007). Reassessing the Role of Partnered Women in Migration Decision-Making and Migration Outcomes. *Journal of Social and Personal Relationships*, 24, (3), 457–472.

Järv, K. (2007). Eesti tööealise elanikkonna väljarände eelistused. Poliitikaanalüüs. *Sotsiaalministeeriumi toimetised*, 8. Sotsiaalministeerium, Tallinn.

Järviste, L. (2010). Sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009. aastal. Poliitikaanalüüs. *Sotsiaalministeeriumi toimetised*, 3. Sotsiaalministeerium, Tallinn.

Kallaste, E.; Philips, K. (2004). Eesti tööealise elanikkonna töötamise potentsiaal Euroopa Liidu riikides. *PRAXISE Toimetised*, 13. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Tallinn.

King, R.; Thomson, M.; Fielding, T.; Warners, T. (2006). Time, Generations and Gender in Migration and Settlement. In Pennix, R.; Berger, M.; Kraal, K. (eds.), *Dynamics of International Migration and Settlement in*

- Europe: A State of the Art*. Amsterdam University Press, Amsterdam, 233–267.
- Kofman, E. (2004a). Family-Related Migration: A Critical Review of European Studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, (2), 243–262.
- Kofman, E. (2004b). Gendered Global Migrations: Diversity and Stratification. *International Feminist Journal of Politics*, 6, (4), 643–655.
- Kofman, E.; Raghuram, P. (2006). Gender and Global Migrations: Incorporating Skilled Workers. *Antipode*, 38, (2), 282–303.
- Lutz, H. (2010). Gender in the Migratory Process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36, (10), 1647–1663.
- Mahler, S. J.; Pessar, P. R. (2006). Gender Matters: Ethnographers Bring Gender from the Periphery toward the Core of Migration Studies. *International Migration Review*, 40, (1), 27–63.
- Mincer, J. (1978). Family Migration Decisions. *Journal of Political Economy*, 86, 749–773.
- Nivalainen, S. (2004). Determinants of Family Migration: Short Moves vs. Long Moves. *Journal of Population Economics*, 17, (1), 157–175.
- Pajumets, M.; Hearn, J. (2012). Post-Socialist Fathers “at Home” and “Away from Home” in “Old Europe”: Facing the Challenge through Masculine Identity Talk. *Studies of Transition States and Societies*, 4, (1), 31–47.
- Pajumets, M.; Hearn, J. (2013). Migrant Career Women’s Discursive (Re)constructions of Their Domestic Partners’ Masculine Identities. In Allaste, A.-A. (ed.), *“Back in the West” Changing Lifestyles in Transforming Societies*. Peter Lang Publishers, Frankfurt am Main, 151–173.
- Pajumets, M. (2007). Soo konstrueerimine ajakasutuse kaudu: isade ja emade argipraktikad ja -konfliktid. *Rmt-s Vaher, B.; Seeder, K. (toim.), Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lapsevanemate tööhõive*. Eesti Tööhõivete Keskliit, Tallinn, 79–118.
- Pedraza, S. (1991). Women and Migration: The Social Consequences of Gender. *Annual Review of Sociology*, 17, 303–325.
- Pessar, P. R.; Mahler, S. J. (2003). Transnational Migration: Bringing Gender in. *International Migration Review*, 37, (3), 812–846.
- Raghuram, P. (2009). Situating Women in the Brain Drain Discourse: Discursive Challenges and Opportunities. In Stalford, H.; Currie, S. (eds.), *Gender and Migration in 21st Century Europe*. Ashgate Publishing Group, Abingdon, Oxon, 85–104.
- Riessman, C. K. (2004). Narrative Analysis. In Lewis-Beck, M. S.; Bryman, A.; Futing Liao, T. (eds.), *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*. SAGE Publications, London, Newbury Park, 705–709.
- Riessman, C. K. (2002). Analysis of Personal Narratives. In Gubrium, J. F.; Holstein, J. A. (eds.), *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Sage, Thousand Oaks, California, 695–710.
- Ryan, L. (2008). “I Had a Sister in England”: Family-Led Migration, Social Networks and Irish Nurses. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34, (3), 453–470.
- Smith, D. P. (2004). An “Untied” Research Agenda for Family Migration: Loosening the “Shackles” of the Past. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, (2), 263–282.
- Veidemann, B. (2010). Eesti tööelise rahvastiku väljarändepotentsiaal aastal 2010. Poliitikaanalüüs. *Sotsiaalministeeriumi toimetised*, 8. Sotsiaalministeerium, Tallinn.
- West C.; Zimmerman D. H. (1987). Doing Gender. In Kimmel, M. S.; Aronson, A. (eds.), *The Gendered Society Reader*. Oxford University Press, New York, 150–168.